

Pioniers der geschiedenis van de Liemers(6)

Jhr. mr. A.J.M. van Nispen tot Pannerden (1914-1972), advocaat, secretaris-generaal op het ministerie van Algemene Zaken en heemkundige *)

Inleiding

In de serie 'pioniers der geschiedenis van de Liemers', mag Antoon van Nispen zeker niet ontbreken. Antoon (Toon) Jan Marie van Nispen was lid van het regentengeslacht Van Nispen, een katholieke en uit de regio Liemers afkomstige familie. De tak Pannerden is ontstaan toen zijn verre voorvader, Carolus E.J.F. van Nispen tot Pannerden (1807-1870), al op jonge leeftijd van zijn vader, Carel Herman van Nispen (1764-1829), de heerlijkheid Pannerden erfde. Deze erfenis maakte hem in één klap een gefortuneerd man, evenals zijn enige broer Jan A. C.A. van Nispen van Sevenaer (1803-1875), want de erfdelen bestonden uit vele honderden hectaren landbouwgrond.

De familie Van Nispen tot Pannerden woonde vele decennia op 'Huize Hoek', pal in het centrum van het stadje Zevenaer. Antoon's vader, Antoine E.M. van Nispen, werd hier geboren maar verhuisde naar Didam toen hij op 27-jarige leeftijd werd benoemd tot burgemeester. In Didam bewoonde deze familie van 1911-1920 het burgemeestershuis, gelegen naast de huidige r.k. Mariakerk.

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog blies een Duits 'Sprenkcommando' een in het centrum van Zevenaer gelegen kruispunt op, gevuld met archiefstukken, die Antoon van Nispen nog met gevaar voor eigen leven probeerde te redden. Hierna werd 'Huize Hoek' verderop herbouwd, op een plek die later als het 'freulebos' bekend is geworden.

Zijn belangstelling voor de streek de Liemers heeft Van Nispen altijd behouden en dat is op zich niet zo verwonderlijk als je vader burgemeester was van Didam en Zevenaer en vermoedelijk het nodige wist te verhalen over dit gebied. Dan mag ook niet worden vergeten dat deze familie vele belangen heeft gehad in deze streek en uit een grote en wijdvertakte familie bestond. Na zijn juridische opleiding wachtte hem een zware en verantwoordelijke taak als secretaris-generaal van Algemene Zaken in Den Haag. Ook toen probeerde Van Nispen, ondanks zijn drukke werkzaamheden, nog te schrijven over zijn '...zo geliefde Liemers.'

Herkomst

Antoon Jan Marie van Nispen tot Pannerden ('Buurt' of 'Broer') werd geboren in Didam op 17 juni 1914, als tweede zoon in een rooms-katholiek gezin van vijf jongens en een meisje. Hij was de zoon van jhr. A.E.M. (Antoine of 'Tanne') van Nispen tot Pannerden (1884-1964), die van 1911-1921 burgemeester

was van Didam en van 1921-1946 burgemeester van Zevenaer op last van het ministerie. Zijn vader was jhr. Otto C.J.C.L.M. van Nispen (1844-1905), wethouder in Zevenaer en lid van Provinciale Staten van Gelderland. Otto trouwde in 1870 met jkvr. Henriëtte J.L.C.M. Bosch van Drakestein (1851-1871) maar hertrouwde in 1873 met jkvr. Louise J.J.M. van Grotenhuis van Onstein (1852-1916).

De moeder van A.J.M. van Nispen, Clara M. de Nerée tot Babberich (1886-1975), was een dochter van mr. Jean Ph.R.M. de Nerée tot Babberich (1850-1916), lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland en lid van de Raad van State. Hij was getrouwd met Lucie M. Th. W. Thijssen (1853-1930). Clara M. de Nerée trouwde op 28 september 1911 met A.E.M. van Nispen tot Pannerden.

Antoon van Nispen trouwde op 29 april 1950 te Nijmegen met Theresia R.S.M. Weve. Zij kregen zes zonen en een dochter. Antoon Jan Marie van Nispen tot Pannerden overleed in 's-Gravenhage op 28 juli 1972.

Carrière

Na zijn middelbare schoolopleiding aan het Canisiuscollege, gymnasium B, in Nijmegen waar de vorming voor een rol in het politieke of maatschappelijke leven centraal stond, studeerde Van Nispen rechten aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen waar hij een kamergenoot werd van de later bekende Nederlandse auteur Godfried Bomans (1885-1941), die daar wijsbegeerte studeerde. Een tweede studie- en kamergenoot die hij daar ontmoette, was de latere minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en enige tijd minister-president (1965-1966) Jo Cals. Evenals Antoon van Nispen stond ook Jo Cals ingeschreven aan de juridische faculteit. In zijn studententijd was Antoon van Nispen enige tijd voorzitter van de studentenvereniging 'De Tempeliers'.

Na zijn doctoraal examen in 1940 vocht hij in de meidagen mee als reserve-luitenant bij de Garde Grenadiers. In september van dat jaar werd hij juridisch adviseur bij 'de adviescommissie vorderingen ter regeling van defensieschaden'. Hierna was hij schadecommissaris in Limburg en Oostelijk-Noord Brabant, maar kreeg al snel moeilijkheden met de Duitse bezetter waardoor hij drie maanden in het beruchte 'Oranje-hotel' in Scheveningen te-

recht kwam. In 1943 kwam hij opnieuw in problemen met de bezetter omdat hij weigerde Ariërv verklaringen te laten tekenen of op andere wijze mee te werken aan bepaalde bezettingsmaatregelen. Na zijn ontslag vestigde Van Nispen zich als advocaat en procureur te Arnhem om na afloop van de Tweede Wereldoorlog naar Zevenaar te verhuizen en hier zijn praktijk uit te oefenen. Niet lang hierna begon zijn ambtelijke carrière in Den Haag, als ambtenaar op het ministerie van Algemene Zaken (AZ).

Als ambtelijke spin in het web

In de periode 1997-2004 zijn er vier publicaties verschenen (zie literatuurlijst), waarin al of niet uitgebreid, de secretaris-generaal van AZ, Antoon van Nispen, wordt beschreven. Op voorspraak van zijn (katholieke) neef mr. M.M.F.A. de Nerée tot Babberich trad Van Nispen in 1945 toe tot de departementale staf van AZ. Na vier jaar op dit ministerie te hebben gewerkt, promoveerde hij tot referendaris. Als C. L.W. Fock in 1962, als secretaris-generaal van het departement van AZ, dit ministerie verlaat, volgt Van Nispen hem op. Van Nispen wordt nu ook voorzitter van de Voorlichtersraad en zorgt voor een frisse wind. Zijn vanaf dat moment

De top van het ministerie van Algemene Zaken. Onder v.l.n.r. J. Middelburg (secretaris ministerraad), B.T. de Jong (secretaresse), de minister-president, A.J.M. van Nispen tot Pannerden (secretaris-generaal), G. van der Wiel (RVD). Boven v.l.n.r. H. de Ru (RVD) en de raadgevers J.P.M.H. Merkelbach, J.H. Kist, D.M. Ringnalda, T. van de Graaf, Th.W.S.M. Gründemann en J.M. Kielstra.

gehanteerde motto luidde dan ook: 'wij moeten geen beleid uitstippelen voor andere pelotons, maar ons departement moet drijven op de pontons van andere ministeries'.

Antoon van Nispen bouwde de Voorlichtingsraad om tot een beleidsorgaan en niet tot een krachteloos ambtelijk apparaat. Zijn stimulans leidde tot een nieuw blad 'Voorlichting' waarin zowel binnen- als buitenlandse documentatie was opgenomen. Daarnaast stimuleerde hij de binnenlandse voorlichting en realiseerde hierdoor de eerste 'voorlichtings-spots' die via de toen in opkomst zijnde televisie, aan het begin van de jaren zestig, heel wat huiskamers bereikte. Tenslotte kreeg het perscentrum Nieuwspoor meer allure door het wekelijks gesprek met de minister-president na afloop van het kabinetsoverleg.

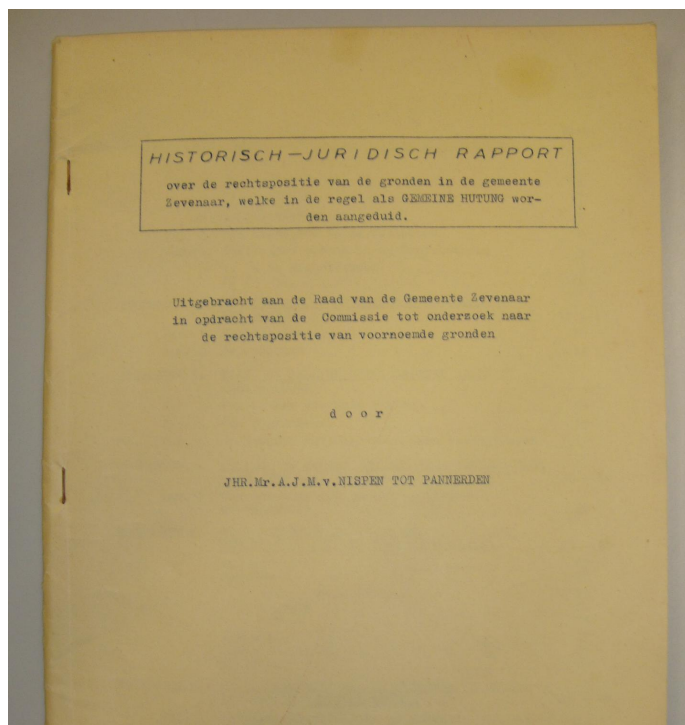
Tijdens zijn actieve ambtelijke loopbaan maakte Van Nispen zich sterk voor een open voorlichting naar de burgers, zoals verkorting van de inzagetijd van de notulen van de ministerraad van 30 naar 25 jaar. Hij stond hierdoor mede aan de basis van de commissie Biesheuvel, die zich bezig hield met de 'heroriëntatie voorlichting'.

Ondertussen was Antoon van Nispen uitgegroeid tot een belangrijk juridisch adviseur en vertrouwenspersoon die in totaal negen premiers adviseerde. Vooral met de premiers De Jong en Cals onderhield hij goede contacten. J. Cals en hij waren beiden lid geweest van de Nijmeegse studentenvereniging, goed katholiek en bezochten op zondag altijd dezelfde kerk in Den Haag.

Vanaf het begin van de jaren zestig tot aan zijn overlijden was Antoon van Nispen als secretaris-generaal verantwoordelijk voor het reilen en zeilen op het toenmalige ministerie van Algemene Zaken. Tot zijn overlijden, in 1972, drukte de secretaris-generaal een blijvend stempel op het voorlichtingsbeleid. Na zijn dood werd Antoon van Nispen alom geroemd vanwege zijn doorzettingsvermogen en diplomatieke kwaliteiten. De laatste premier met wie Van Nispen samenwerkte, mr. Barend Biesheuvel, schetste hem als een uiterst moderne man, (...) 'wiens invloed op de totstandkoming van meer openheid in het overheidsapparaat formidabel is geweest'.

Publicaties

In de spaarzame tijd die overbleef had Antoon van Nispen, naast de aandacht voor zijn grote gezin, soms nog tijd om iets te schrijven over de diverse onderwerpen uit de regio Liemers, die hem zo na aan het hart lagen. In 1946 debuteerde hij met een artikel in de door drukkerij Akkermans te Zevenaar uitgegeven 'Liemers Lantaern', over de 'Ridders van Sint-Meerten', de Liemerse Jongstudenten beweging. Er zouden er meer volgen, tot hij besloot over te gaan tot bundeling van al deze artikelen in de publicatie 'Losse Schetsen uit de Liemers', zijn

eerste boek, dat aan het begin van de jaren vijftig verscheen.

Hierna volgden meerdere publicaties, waaronder bijdragen in de al eerder genoemde 'Liemers Lantaern' soms gevolgd door een aantal losse werken. De meeste publicaties werden gekenmerkt door onderwerpen die op het terrein van de rechtshistorie lagen, zoals de eigendomsproblematiek van 'de gemene gronden', gevolgd door een rapportage voor het Zevenaarse gemeentebestuur in 1947 en de rol van 'de geërfden', een onderwerp dat hem vertrouwd was gelet op zijn juridische achtergrond. Aan het einde van dit toch wel taaie rapport fulmineerde Antoon van Nispen fors tegen de haveloze toestand waar het toenmalige gemeentearchief zich in bevond, een kwestie waar hij mee te maken had gekregen in zijn zoektocht naar de benodigde stukken. Volgens Van Nispen (...) 'was het onmogelijk voor een stadsbestuur om zo zijn taak te vervullen als niet eens over archiefmateriaal kan worden beschikt. En hoe kan men in het heden handelen als men niet weet wat in het verleden reeds werd geregeld?'

Zo vlak na de oorlog pleitte Van Nispen voor het aanstellen van een archivaris en het geven van lokale geschiedenis op de lagere scholen, in plaats van de meer algemene geschiedenis. Antoon van Nispen schreef ook over de eigendoms geschiedenis van Liemerse havezaten, soms afgewisseld met korte genealogisch stukjes naar zijn eigen herkomst, zoals de relatie tussen zijn familie en de lotgevallen van de Van Nispens in Zuid-Afrika. Uit zijn archiefvorming blijkt een grote interesse en belezenheid voor alles wat de Liemers in relatie tot zijn familie betekende. Samen met de toenmalige heemkundige en onderwijzer, Antoon van Dalen, heeft hij over de connecties van zijn familie, met

het in 's-Heerenberg gelegen 'Huis Bergh', een apart werk gepubliceerd.

Het gemeenschappelijke in zijn werk was dat sommige publicaties vaak moeilijk toegankelijk zijn door rechtshistorische formuleringen, maar voor een toevallige onderzoeker een welkome bijdrage kunnen vormen om een compleet beeld te krijgen. Toen in 2005 de complete inventaris van de familie Van Nispen werd gepubliceerd, werd Antoon J.M. van Nispen in de inleiding beschreven als een 'deskundig genealoog en historicus'. Toch was hij meer een auteur die het van kleine overzichtelijke bijdragen moest hebben die hem interesseerden; bijdragen die overigens lang niet altijd in een vergelijkend en groter geheel werden geplaatst.

Tot slot

Naast zijn rang als tweede reserve-luitenant bij de Garde-Grenadiers, was hij van 1951 tot 1954 adjunct-secretaris inzake de Grondwetsherziening, de zogenaamde commissie Van Schaik, lid van de adviescommissie om een doelmatiger organisatie van de rijksoverheid te realiseren, lid van de rijksformatiecommissie, voorzitter van de Voorlichtingsraad en vanaf 1961 tot aan zijn dood, lid van de Hoge Raad van Adel. Hij was korte tijd secretaris van de commissie belastingvrijdom Koninklijk Huis en lid van de commissie van advies voor interdepartementale taakverdeling.

In zijn geboortestreek was hij betrokken bij de oprichting van het 'Cultureel Genootschap de Liemers', dat hij samen met dr. J. Wolters en A. Tinneveld in het leven had geroepen, een organisatie die overigens maar kort heeft bestaan. Daarnaast was hij betrokken bij de in 1965 opgerichte grensoverschrijdende vereniging tot bevordering van wederzijdse grenscontacten 'Liemers Niederrhein'. Antoon van Nispen werd voor al deze werkzaamheden in 1953 benoemd tot officier in de orde van Oranje-Nassau en in 1964 tot ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw.

*) Met dank aan de familievereniging Van Nispen, dhr. W. van Nispen tot Pannerden en dhr. Dr. F.K. M. van Nispen tot Pannerden, voor hun aanvullingen

Dr. J.B. Smit †, Didam.

Literatuur:

Veel van Van Nispens artikelen zijn verschenen in 'De Liemers Lantaarn' (Zevenaar 1945 e.v.) en zijn soms gebundeld en gepubliceerd in de hieronder volgende uitgaven.

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, *Historisch-juridisch rapport over de rechtspositie van de gronden*

Enige en algemene kennisgeving

Heden overleed, tijdig voorzien van het H. Sacrament der Zieken, onze geliefde zoon en broer Buurt, zwager en oom

**JHR MR ANTOON JAN MARIE
VAN NISPEN TOT PANNERDEN**

echtgenoot van

Theresia Regina Stephanía Maria Weve

Secretaris-Generaal van het Ministerie van
Algemene Zaken

geboren te Didam 17 juni 1914.

Zevenaar, 28 juli 1972

Het Behouden Huys,
Kerkstraat 24.

Uit aller naam:

**C. M. VAN NISPEN TOT PANNERDEN-
DE NERÉE TOT BABBERICH**

Geen bezoek.

Overlijdensadvertentie in De Volkskrant van 31 juli 1972.

in de gemeente Zevenaar, welke in de regel als *Gemeinde Hütung* worden aangeduid (Zevenaar 1947)

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, 'De vereniging van geërfden in het ambt Lymers', in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre* (BMG) 49 (1949a), 101-139

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, 'De geschiedenis van de gemene gronden onder Babberich', in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre* (BMG) 49 (1949b), 149-162

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, 'Wegen in het ambt Liemers 1791-1800', in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre* (BMG) 49 (1949b), 115-121

A.J.M. van tot Nispen tot Pannerden, *Losse schetsen uit de Liemers* (Zevenaar 1953)

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, *Het ontstaan van de Klei-Liemers. Zevenaar en omgeving tot 1328* (Zevenaar 1953)

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, 'De koningen van de Oud-Zevenaarse schutterij', in: A. Tinneveld e. a., *Gedenkboek dr. J.H. van Heek. De Liemers* (Didam 1953) 200-215

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, 'De ministerraad sedert 1945', in: F.F.X. Cerrutti et al. (red.) *Opstellen over Recht en Rechtsgeschiedenis, aangeboden aan prof. mr. B.H.D. Hermesdorf* (Nijmegen 1965) 231-246

E. van Raalte e.a., *De Van Nispens als Kamerlid*. Uitg. familievereniging Van Nispen, (Den Haag 1966).

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, *De oudste generaties Van Nispen te Bergen op Zoom in de 16e eeuw* (z.p. 1967)

A.J.M. van Nispen tot Pannerden, *De koop en verkoop van Pannerden in 1801-1803* (Pannerden 1968)
 A.J.M. van Nispen en A.G. van Dalen, *De Van Nispens en Bergh* (Bergh 1969)
 A.J.M. van Nispen tot Pannerden, *Abraham alias Amandus van Nispen 1646-1694. Pastoor van Walcheren te Middelburg, van Zuid-Beveland te Goes, van Zoetermeer* (Loon op Zand 1972)
 Dr. F.K.M. van Nispen tot Pannerden (red.) *Het geslacht Van Nispen. Genealogische en historische bijdragen aan een familiechroniek* (Delft 1986)
 M..Wagenaar, *De Rijksvoorlichtingsdienst. Geheimhouden, toedekken en bewaren* (Leiden 1997)
 B. de Graaf en C. Wiebes, *Villa Maarheeze. De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland*. (Den Haag 1998)
 J.W.L. Brouwer en J.C.F.J. Merriënboer, *Van buitengaats naar Binnenhof. P.J.S. de Jong biografie* ('s-Gravenhage 2001)
 P. van der Steen, *Cals, koopman in verwachtingen (1914-1971)* (Amsterdam 2004)
 J.B. Smit, 'Jan van Nispen van Sevenaer 1803-1875, politicus en bestuurder', in: *Biografisch Woordenboek Gelderland* (BWG) 6 (2007) 92-96
 J. Beursken, 'Burgemeester jhr. A.E.M. van Nispen tot Pannerden', in: *Jaarboek Oudheidkundige Vere-*

niging Didam (2008) nr. 23, 11-23
 J.B. Smit 'Carel van Nispen van Pannerden (1807-1870), burgemeester en senator', in: *Biografisch Woordenboek Gelderland*, (2011) nr. 8

Kranten:

Het Vaderland. Ochtendblad voor Groot Den Haag, 31 juli 1972
Het Parool, 31 juli 1972
De Volkskrant, 31 juli 1972

Archieven:

G.M.V. Ruitenbergh, *Inventaris van de archieven van de familie Van Nispen 14e-20e eeuw* (Arnhem 2005)
 Nationaal Archief Den Haag, *correspondentie en functioneel archief A.J.M. van Nispen tot Pannerden, als referendaris, raadsadviseur en secretaris-generaal ministerie van Algemene Zaken*

Informatie:

Familievereniging Van Nispen, W. van Nispen tot Pannerden en Dr. F.K.M. van Nispen tot Pannerden

Cursus lezen van oud schrift voor beginners

Het streekarchivariaat De Liemers en Doesburg is van plan om bij voldoende belangstelling in november te starten met een cursus lezen van oud schrift voor beginners.
 De cursus zal bestaan uit 10 lesavonden (van 20.00 – 22.00 uur) en wordt gegeven in Doesburg door de streekarchivaris, dhr. Alex Koster. Waarschijnlijk zal de cursus op dinsdagavond om de veertien dagen plaatsvinden. De kosten bedragen 70 euro p.p. incl. koffie/thee en kopieën.
 Het aantal deelnemers zal maximaal 12 zijn, dus vol is vol.

Het is eventueel ook mogelijk dat de cursus, bij voldoende belangstelling, op een woensdagmiddag of een andere avond gegeven gaat worden. Wilt u daarom zo vriendelijk zijn om bij uw aanmelding de voorkeur voor een dag of avond aan te geven?

Aanmelden kan vanaf heden bij het streekarchivariaat De Liemers en Doesburg
 Tel. 0313-481319
 E-mail: sald@freeler.nl

